

VYZNÁNÍ VÍRY V KATECHEZI

Lenka Jeřábková

Vyznání víry zaujímá v katechezi ústřední místo. Katecheze z něj vychází a vede k němu. Vyznání víry je znamením určujícím identitu křesťana. Katecheze zaměřená na vyznání víry neznamená pouze probrat jednotlivé články známých forem Kréda a porozumět jim. Příspěvek Lenky Jeřábkové nabízí rozšířený pohled na Krédo, zabývá se také jeho vývojem a různými formami vyjádření v Písmu, a poskytuje tak látku, kterou lze využít zvláště v katechezi se staršími dětmi, mladými lidmi nebo s dospělými k obohacení jejich poznání víry.

Úvodem

„Katecheze je tedy základním prvkem křesťanské iniciace a je úzce spojena s iniciačními svátostmi, zvláště se křtem, „svátostí víry“. Článkem, který spojuje katechezi se křtem, je Vyznání víry, které je zároveň niterným prvkem této svátosti a cílem katecheze.“ (VDK, čl. 66)

Souslovím „Vyznání víry“ rozumíme souhrny podstatných prvků obsahu naší víry, které provázejí dějiny církve již od prvopočátků. Nazýváme je rovněž Krédo (podle prvního slova latinského znění; *credo* znamená „věřím“) či Symbol víry podle řeckého „*symbolon*“, což označovalo polovinu předmětu, který sloužil jako poznávací znamení. „Symbol víry“ je proto znamením společenství věřících a souborem základních pravd víry.

Dnes se s Vyznáním víry setkáváme nejčastěji v nedělní liturgii. I zde je Krédo připomínkou našeho křtu, kde má vyznání víry svůj prvotní význam, a výzvou ke křestní obnově. Vyznáváme je vždy, když se křestní slib obnovuje; stojí proto u skutečného pramene naší víry a je třeba je neustále promýšlet.

V následujících odstavcích se budeme nejdříve věnovat původu a historickému vývoji vyznání víry, poté se dotkneme určitých dnešních problémů v chápání některých vybraných článků víry a rovněž navrhneme konkrétní metody a postupy pro práci s Vyznáním víry ve skupině.

Historický vývoj Kréda

Písmo

Vyznání víry není záležitostí až Nového zákona a víry v Ježíše Krista, ale nacházíme je v určité formě už ve Starém zákoně. Nejedná se však o výpovědi o bytí a vlastnostech Boha, ale o Božích činech, které se ukázaly na jeho vyvoleném lidu. Formálně mají podobu souhrnu Božích skutků, nacházíme však i „sebe-definici“ Boha v Ex 3,14 („*Jsem, který jsem*“). Souhrny těchto Božích skutků ve formě některých „vyznání víry“ se objevují ve větší a propracovanější podobě až v Deuteronomiu a návazných knihách (Dt 6,21n: „*Byli jsme faraónovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou*“, nebo Joz 24,2–13, kde je popsána celá historie Izraele až k Jozuovým bojům).

Prvotní církev přejala starozákonní tradice přiznání se k Bohu Izraele, jehož nové působení viděla v životě zmrtnýchvstalého Ježíše Krista. Jeho předobrazy spatřovala již ve Starém zákoně (čtyři zpěvy o trpícím služebníkovi u Izaiáše, mesiánské interpretace některých žalmů).

Základem vyznání víry nových křesťanských obcí se stala víra v Ježíšovo zmrtnýchvstání. Nejstaršími texty tohoto charakteru jsou modlitební úryvky, které mají často podobu vyznání víry. Stopy těchto prvotních vyznání jsou obsaženy např. v 1 K 15,3–5: „*Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem a byl pohřben; byl vzkříšen třetího dne podle Písem, ukázal se Petrovi, potom Dvanácti*.“ Dalším důležitým textem je Ř 1,3–4:

„(Kristus) pochází jako člověk z rodu Davidova, duchem svatosti se prokázal jako mocný Boží Syn tím, že vstal z mrtvých: (on) Ježíš Kristus, náš Pán“, či další typický výrok ze Sk 2,36: „*At' tedy všechen Izrael s jistotou ví, že toho Ježíše, kterého vy jste ukřižovali, učinil Bůh Pánem a Mesiasem*.“

Jiné úryvky novozákonních textů poukazují k dalším obsahům, které nacházíme ve formulacích našich vyznání víry. Patří sem výroky: „*očekávali z nebe jeho Syna, kterého vzkřísil z mrtvých, Ježíše*“ (1 Te 1,10; srov. Ř 10,9b; 1 Pt 3,18). Dále formule: „*že Ježíš zemřel a vstal z mrtvých*“ (1 Te 4,14; srov. 1 K 15,3–5.7; L 24,34, Ř 4,25, 2 Tm 2,8). K těmto textům patří také liturgické formulace: „*proto ho Bůh vyvšil nade vše*“ (Fp 2,9) nebo „*ospravedlněn Duchem ... byl přijat do slávy*“ (2 Tm 3,16). S Ježíšovým zmrtnýchvstáním je spjato i očekávání jeho druhého příchodu (např. 1 Te 1,9) a víra v jeho vykupitelskou smrt (např. Ř 5,6.8 či 8,9; 2 K 5,14, Ef 5,2.25). V použití titulů „Kristus“ a „Syn Boží“ je vyjádřena víra obce v Ježíše jako vyvšleného Pána (Kyrios = v ústech prvotní církve je to oslavné a vzývající jméno určené výhradně pro Ježíše Krista, jak je dosvědčeno již v 1 K 16,22).

Rozvinuté formule vyznání víry představují christologické hymny, jichž je celkem devět: L 1,68–79 (*Pochválen buď Hospodin, Bůh Izraele...*); L 2,29–32 (*Nyní propouštíš v pokoji...*); J 1,1–18 (*Na počátku bylo Slovo...*); Fp 2,6–11 (*Kristus Ježíš, ačkoliv měl božskou přirozenost...*); Ko 1,15–20 (*On je věrný obraz neviditelného Boha...*); Ef 2,14–16 (*Jen on je náš pokoj; obě dvě části, židy i pohany, spojil v jedno...*); 1 Tm 3,16 (*Kristus přišel v lidské přirozenosti, byl ospravedlněn Duchem, ukázal se andělům, byl hlásán pohanům, došel víry ve světě, byl vzat do slávy*); Žd 1,2–3 (*On je odlesk jeho božské slávy a výrazná podoba jeho podstaty...*); 1 Pt 3,18–22 (*Kristus jednou vytrpěl smrt za hříchy, spravedlivý za nespravedlivé...*). Odlišují se od textu poetickým stylem a často bývají nějakým způsobem stylisticky uvozeny.

Výslovně trojiční vyznání víry však v Novém zákoně postrádáme, i když zde nacházíme výroky vyjadřující jak vztah Otce k Synu (a zároveň je zmíněn i Duch), např. L 3,22: „*Duch svatý sestoupil na něj v tělesné podobě jako holubice a z nebe se ozval hlas: Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil*“, či J 14,11: „*Věřte mi, že já jsem v Otci a Otec ve mně*“, tak i příslib Duha (J 14,26: „*Ale Přímluvce, Duch svatý, kterého pošle Otec ve jménu mém, ten vás naučí všemu...*“) a popis jeho působení ve Sk 2,3n: „*A ukázaly se jim jakoby ohnivě jazyky, rozdělily se a na*

MGR. LENKA JEŘÁBKOVÁ

Absolventka FF UK a KTF UK v oborech Český jazyk a literatura a Náboženské nauky. V současné době pracuje na Katechetickém středisku Arcibiskupství pražského.

každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým a začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat.“ Jedinou výjimkou je text Mt 28,19: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého.“ V této formulaci se již zřejmě odráží stopa liturgických zvyklostí prvních křesťanských komunit.

Další vývoj v raných dějinách církve

Všechna vyznání víry mají společný třídílný obrys, jenž byl od počátku spojován s osobami Nejsvětější Trojice. Na křestní formulaci měl samozřejmě vliv nejen příkaz křtít (Mt 28,19), nýbrž i vyjádření listu Efezanům (4,4–6) se svou chválou jednoty: „Jedno tělo a jeden Duch, ... jeden je Pán, jedna víra, jeden křest, jeden Bůh a Otec všech.“ S těmito vlivy můžeme předpokládat, že základní křestní vyznání obsahovalo pravděpodobně výroky: „Věřím v Boha – jednoho Pána – v jednu církev – vyznávám jeden křest.“

A nyní se podívejme na historický vývoj základních vyznání víry, jak vznikala v prvních staletích církevních dějin. (V souboru „Krédo – srovnání A a NC vyznání“ je uvedena tabulka se srovnáním znění apoštolského a nicejsko-cařihradského vyznání víry. Ke stažení na www.cestykatecheze.cz.)

Apoštolské vyznání víry

Prvotní typ tzv. apoštolského vyznání víry, které bylo křestním vyznáním církve v Římě, vznikl zřejmě již okolo roku 100 a obsahuje ve dvanácti člancích víru v trojjediného Boha, svatou církev a odpuštění hříchů. Podle legendy z konce 4. století ho měli složit apoštolové před svým odchodem z Jeruzaléma, a to každý jeden z oněch dvanácti článků. Ve skutečnosti vzniklo ze dvou částí – christologické a trinitární – spojených do jednoho textu, který si vyžádal rozvoj katechumenátu a rovněž boj s některými herezemi, např. modalismem, který plně uznával Kristovo božství, nicméně popíral jeho osobní identitu odlišnou od osoby Otce.

V pramenech se dochovaly dvě verze apoštolského vyznání víry: kratší forma původní, která je známa i v řeckém znění, a pozdější delší forma s dodatky, které měly učení církve zpřesnit. Dnes se používá verze novější.

Nejstarší známou dochovanou verzí tohoto vyznání je zřejmě křestní vyznání ve spisech Hippolyta Římského (cca 215); novější verze, která byla v 9. století v Římě oficiálně převzata pro křestní obřady, je zaznamenána u Caesaria z Arles († 542).

Nicejsko-cařihradské vyznání víry

Paralelně vznikala na Východě vyznání víry rozvinutější, která reagovala na konkrétní věroučné problémy, které řešily první koncily. Uvedme například arianismus, který hlásal, že pravý Bůh musí být nejen nestvořený, ale i nezplozený, takže Syn nemůže být Bohem ve stejném slova smyslu jako Otec (tento blud řešil první nicejský koncil). Velký teologický spor se týkal jednoty dvou přirozeností v Ježíši, řešené na efezském koncilu. Z toho později vzešel problém monofyzitismu, který učil o smísení obou přirozeností v Ježíši. Tuto herezi odsoudil koncil chalcedonský.

Prvotní původ vyznání není v podstatě přesně znám, neboť na prvním nicejském koncilu (351) převzali mnozí biskupové již rozvinuté křestní vyznání zdejší místní církve. To tehdy končilo formulí „věřím v Ducha svatého“. Tato verze je známa jako tzv. nicejské vyznání víry.

První náčrt plného znění nacházíme kolem roku 374 u Epiphania a jen o několik let dříve (kolem roku 350) rovněž u Cyrila Jeruzalémského, který ho objasňoval ve svých *Katechezích* kandidátům křtu. (V souboru „Krédo – jednotlivé vrstvy“ je uveden text s rozlišením postupně přidávaných částí. Ke stažení na www.cestykatecheze.cz)

V aktech prvního cařihradského koncilu (381) však žádné nové *symbolum* není obsaženo, protože tento koncil do nicejského znění Kréda doplnil pouze formulí o Duchu Svatém. V období do chalcedonského koncilu (451) rovněž žádné jiné znění není známo; efezský koncil (431) znění nicejského vyznání víry potvrdil.

Poprvé se objevuje text vyznání víry, odvolávající se na první cařihradský koncil, až 10. října 451, když během druhého zasedání chalcedonského koncilu na vyzvání císařských delegátů arcidiákon Aetius z Cařihradu hlasitě předčítal „vyznání víry sto padesáti otců“, což je počet účastníků prvního cařihradského koncilu. Teprve po tomto datu se na Východě tato verze obecně rozšířila.

Je nutno zmínit ještě spor, který se odehrál na přelomu tisíciletí: o latinskou vsuvku „filioque“. V tomto sporu se jednalo o to, zdali Duch svatý vychází z Otce (jak dodnes vyznávají východní církve podle prvotního nicejského vyznání víry), nebo z Otce i Syna. Spor se později přenesl i do roviny politické, kdy byl zástupným problémem, kvůli němuž vzniklo mimo jiné i velké schizma mezi Východem a Západem.

V mešní liturgii našlo nicejsko-cařihradské vyznání víry místo v 6. století a postupně bylo převzato ve Španělsku, Irsku a Francii. Nakonec ho do římské liturgie na podnět císaře Jindřicha II. zařadil roku 1014 papež Benedikt VIII. Před reformou liturgie hodin (1955) mělo své místo i v denní modlitbě církve: bylo užito na počátku matutina a primy a na závěr kompletáře jako připomínka křtu.

Doplňující poznámka: *Symbolum „Quicumque“* neboli atanášovské vyznání víry

To, že dnes oficiálně používáme dvě výše zmíněná znění vyznání víry, však neznamená, že se jedná o jediné formulace. Existovalo jich daleko více; byla a dodnes jsou platná a věroučně uznávaná. Pro příklad uvedme tzv. atanášovské vyznání víry, jež se rovněž nazývá podle prvních slov „*Quicumque vult*“, v překladu „kdokoliv chce“. (Znění tohoto vyznání je ke stažení v souboru „Atanášovské vyznání víry“.)

Autorství bylo nejdříve připisováno biskupovi sv. Athanasiovi (Atanášovi) Alexandrijskému (295/296–373), v současnosti se jeho vznik datuje do 5. století v jižní Francii. Nejstarší známý opis se nachází rovněž u Caesaria z Arles.

Obsahem první nejdelší části je Boží trojjedinost. Nacházíme zde přesně formulované učení o jednom Bohu ve třech osobách, o vztazích mezi osobami Trojice a o jejich vlastnostech, dále o tom, co je všem třem osobám společné a co naopak přináležejí každé z nich. Druhá

část obsahuje nauku o vtělení a závěr se týká základních momentů Ježíšovy spásné činnosti po jeho vtělení.

Obtížné pasáže Kréda a jejich reflexe

Následující odstavce vznikly reflexí konkrétních problémů našich současných katolíků, s nimiž jsme se setkávali v rámci různých akcí či rozhovorů k tématu vyznání víry. Týkají se obou textů Kréda, i když obtížné pasáže se samozřejmě nekryjí. Tyto řádky mohou být rovněž využity při katechezi, ale nejsou primárně zamýšleny jako forma apologetiky ani jako výklad při přípravě katechumenů. Adresáty by mohli být ti, kdo se připravují na obnovu křestních slibů, a to dospělí nebo mládež.

„Bůh z Boha, Světlo ze světla, pravý Bůh z pravého Boha“

Tato formulace nicejsko-caříhradského vyznání víry v sobě nese pro dnešního člověka následující potíže: je často považována za ornamentální prázdnou floskuli, která pouze rozvádí svou první část „Bůh z Boha“. Tak tomu ovšem není; text se v této pasáži výslovně zaměřuje na božství Ježíše Krista. Celý delší úsek uzavírá formulace „skrze něhož všechno je stvořeno“, která je přejata z Janova evangelia (Jan 1,3); uvedený výrok má rovněž charakter jazyka janovských spisů. Ve snaze o výstižné vyjádření Ježíšova bytí s Otcem a jeho božství se proto v textu objevuje tato formulace, která se metodou stylistického zpřesňování snaží o co nevístižnější vyjádření, přičemž sama o sobě může být do jisté míry nazývána krátkým hymnem o Kristově božství.

„Sestoupil do pekel“

Obtíže v úvahách o Ježíšově sestupu do pekel, jak jej formuluje apoštolské vyznání víry, jsou zpravidla dvojího druhu: představa pekla jako takového (snad příliš ovlivněná lidovými pohádkovými tradicemi) a otázka, proč vůbec Ježíš o vlastní vůli vstupuje do místa, kde by o něj vlastně nikdo neměl stát. Peklo, jak čeština překládá a většina lidí si představuje, však má velmi málo společného s židovským šeolem; to byl prostor, kde se ocitli všichni mrtví, jakási říše stínů, nikoliv místo zavržení. Pak „sestoupit do šeolu“ může být synonymem pro smrt. A pokud přijmeme představy, že se v tomto místě nacházeli všichni lidé, kteří žili před Ježíšem, pak on přišel osvobodit spravedlivé, kteří ho předešli ve smrti.

„Věřím v církev“

Formulace „věřit v církev“ bývá snad ve vyznání víry nejobtížnější, a to nejen kvůli nejasnosti, co znamenají vlastnosti církve (jedna, svatá, všeobecná, apoštolská), ale také kvůli povinnosti věřit v církev, která je často chápána jako lidský „výtvor“. Klíčovým problémovým pojmem je pro některé přívlastek „svatá“, který bývá zamítán s odůvodněním, že lidé, kteří nejenže chybují, ale leckdy se prohřešují proti základním příkázáním, nemohou tvořit cokoli svatého. Svatost církve však nesouvisí s bezhříšností jejích členů, ale je dána svatostí jejího původce, Boha. A pochází-li církev od Boha, pak nemůže být od základu lidským výtvorem, i když ji lidé tvoří a leckdy přinášejí mnohým pohoršení a zklamání.

„Věřím ve vzkříšení mrtvých a život budoucího věku“

× „Věřím ve vzkříšení těla a život věčný“

Na tajemství našeho vlastního vzkříšení lze nahlížet v několika rovinách: mnozí lidé se mylně domnívají, že „vzkříšení mrtvých“

bude oživením a určitým „obnověním“ původních těl; naopak druzí odmítají vůbec představu těla, neboť spojení „život věčný“ jim evokuje existenci čistě duchovní. Tato představa má původ v dodnes podvědomě přijímané platónské koncepci oddělení duše od těla, které bylo v podstatě přítěží, zatímco pouze duše byla věčná, tudíž schopná věčného života. Písmo však mluví o celém člověku v jednotě těla i duše – takto umírá a takto bude i vzkříšen. O konkrétní podobě vzkříšeného těla se však můžeme pouze dohadovat na základě některých výroků v pavlovských listech: „tělo zduchovnělé“ (1 K 15,44), „tělo oslavené“ (Fp 3,21), „tělo neporušitelné... nesmrtelné“ (1 K 15,53).

Podněty pro práci se skupinou

Na závěr nabízíme několik podnětů a osvědčených praktických návodů, jak lze téma Vyznání víry uchopit při práci s konkrétní skupinou. V příloze (ke stažení) uvádíme tři stručné scénáře: jeden pro skupinu mládeže či dospělých a dva pro práci se skupinou dětí školního věku. Lze je využít zvláště při opakování tématu svátosti křtu při přípravě na obnovu křestních slibů.

Použitá literatura:

- ADAM, A. *Liturgika*. Praha : Vyšehrad, 2001.
 BÁRTA, J. B. *Žaltář římského breviáře*. Praha, 1947.
Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Česká biblická společnost, 1993.
Cesta víry – pomůcka pro katechumenát dospělých. Praha: Pastorační středisko, 2003.
 DENZINGER, H. *Enchiridion Symbolorum*. Freiburg : Verlag Herder, 1911.
 EISENHOFER, L. *Handbuch der Katholischen Liturgik*. Freiburg : Herder & Co. G.M.B.H. Verlagsbuchhandlung, 1933.
 FINK, P. E.: *The New Dictionary of Sacramental Worship*. Collegeville : The Liturgical Press, 1990.
Jeruzalémská bible. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009.
 JUNGSMANN, J. A. *Missarum Sollemnia*. Wien : Verlag Herder, 1949.
Lexikon für Theologie und Kirche, Bd. 4. Freiburg : Verlag Herder, 1986.
Katechismus katolické církve. Praha : Zvon, 1995.
 KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Všeobecné direktorium pro katechezi*. Praha : Česká biskupská konference, 1998.
 OPATRŇÝ, A. a kol. *Credo. Úvahy o apoštolském vyznání víry*. Praha : Pastorační středisko, 1995.
Skupinová práce s Katechismem katolické církve. Praha : Pastorační středisko, 1996.
 OPATRŇÝ, A. (ed.) *Příprava dospělých na křest*. Praha : Pastorační středisko, 2001.
 POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha : Krystal OP, 2006.
 RAHNER, K. – VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996.
www.revue.theophil.cz (11. 2. 2010)

VDK: *Všeobecné direktorium pro katechezi*, vydáno Kongregací pro klérus v roce 1997.

Summary: Creed in catechesis

First part of the article is concerned with historical development of the Creed. Old Testament form of the Creed is discussed, as well as the forms located in the New Testament epistles and – in a more developed form – in the nine New Testament hymns. Second part characterizes, compares and contrasts the Apostle's, Niceno-Constantinopolitan, and Athanasian Creed. Third, more practically oriented, part is a reflection of few selected statements of the Creed, which for believers are often difficult to comprehend. Additional material is attached to the article providing recommendations for catechesis on the Creed for various age groups.